

עולמו של חייל ביני"ש

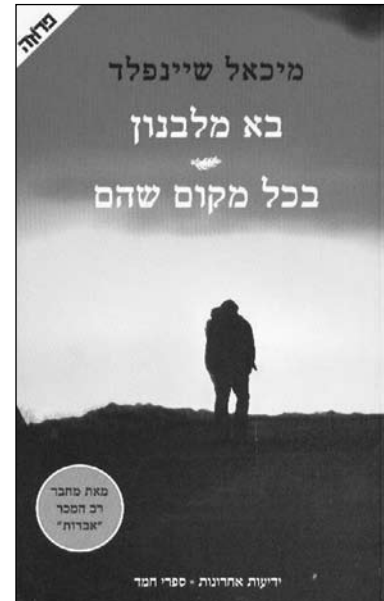
דינה לוי

בא מלבנון - בכל מקום שהם

מאת: מיכאל שיינפלד

הוצאת ידיעות אחרונות - ספרי חמד,

2007, 302 עמודים

את הדיון על ספרו של מיכאל שיינפלד אתחיל מקובץ הסיפורים "בכל מקום שהם", לא רק בגלל קדימותם הכרונולוגית אלא בגלל ייחודם בחיפוש דמותו של הכותב. הסיפורים נכתבו בים בגוף ראשון והמספר הוא "מספר עד" בן ישיבת ההסדר "מעלה אדומים" הנמצא במסגרת הטירונות הצבאית יחד עם חב"ריו מהישיבה. הניסיון הצבאי הוא בבחינת כור היתוך לגיבוש אישיותו כאיש צבאי לוחם המשלב במסגרת הצבאית המנוכרת והתובענית בה הכל חד, קר ואוטומטי את עולמו הרחוק ואת רגישותו החברתית, שספג בבית הוריו ובישיבה ממנה הגיע. סיפור הלחימה בלבנון מובן יותר על רקע סיפוריו הראשונים.

ד"ר דינה לוי ראש החוג לספרות במכללת "תלפיות" ומרצה לספרות ב"מכללה ירושלים".

את קובץ הסיפורים "בכל מקום שהם" ניתן לשייך לז'אנר של הסיפור הקצר והמיניאטורי, המנסה לרכז בצמצום חוויה או אירוע בעל מסרים ערכיים¹. הסיפורים כתובים בלשון קולחת, ממוקדת עם נסיגות בזמן לזיכרונות מהבית ומבית המדרש.

סיפוריו של שיינפלד חושפים בפני הקורא, את מפגשו של הכותב בן ישיבת ההסדר וחבריו עם עולם הטירונות הצבאית על כל קשייה הגופניים והנפשיים. המוטיבים הרבים ששורים בין הסיפורים השונים מעצבים את דמות הכותב ואת עולמו הנפש.

למשל מוטיב הבדידות בשעת השמירה ("קבלת שבת"), ותחושת הגעגועים עלולה לדכא את האדם כדבריו: "פתאום אני לבד. לא כי אין איתי אנשים אחרים. לבד אחר, ממשי. אולי כי זה הזמן שבו הכול צריך להיות אחר... ואני פה לבד. רחוק. לבד". ברגעי משבר אלו רוח קלה מלטפת את פניו והוא זוכה לחוויה רוחנית של קבלת שבת:

אותה רוח שמגיחה מבין השמשות ומביאה עמה את השבת, אותה רוח שמרקידה הינומה של כלה, שעה שהיא לוחשת תפילה לפני שתיכנס לחופה. הרוח עוברת בשערותיי, עורטפת את כולי. אני חש בה.

וכך בתחושה עילאית של התרוממות רוח בבדידותו נעלמת, והוא שר לבדו בהמיית נפש את "ידיד נפש" ותפילתו בוקעת מעצמה. כשחברו בא להחליפו ומזרוזו כדי שיספיק לערבית, כי את קבלת שבת כבר "פספס" הוא עונה:

"אם לא הייתי שומר עכשיו, איני יודע אם הייתי מקבל את השבת לעולם".
עולמו האמוני מלווה את חייו במציאות הצבאית, נוסך בו תקווה ועידוד ומפיח בו כוחות נפש להתמודד עם מציאות זו. תוך המסע הרגלי הקשה והמפרך מציף אותו גל של געגוע ל"סדר" שבישיבה ("געגוע").

זה מציף אותי. גל של געגוע סוחף אותי. בלי הכנה. בלי שידעתי שיגיע. הוא בא וסוחף אותי לשם, לבית המדרש. ואני המום מעוצמת הרגע,

1. על ז'אנר זה בספרות עברית ראה: גרשון שופמן, כל כתבי שופמן, הוצאת דביר ועם עובד, תל אביב, תש"ך; יוסל בירשטיין, סיפורים מאוזן השלוה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, התשס"ד.

מתמלא בתחושות רחוקות... ופתאום זה בא. כן, פתאום. ומכה בי. געגוע עמוק. אהבה.

חיי הצבא האינטנסיביים משכיחים את הזמן הריאליסטי שמחוץ לצבא הקשורים בהווי הדתי. ("זמן אלול"):

"ספר תורה. ראש חודש. איזה חודש בכלל! איבדתי את חוש הזמן", ואז כשהם רחוקים מהכול, אי שם בחול בתרגילים ובאימונים ישנה הזכרות בבית המדרש, בספרים שלמד כמו "שערי תשובה" של ר' יונה גירונדי, הרמב"ם בהלכות תשובה, ברב קוק באורות התשובה, ברב סולביצ'יק בעל התשובה. בשעת השמירה הוא חושב, מה נשחק בו ומה יוכל לתקן. אלה הם מחשבות של אלול.

בערב ראש השנה הוא מוצא עצמו עם מחלקה שלמה של ביני"שים ("תשובה של חייל") במסע אלונקות מפרך של ארבע עשר קילומטר בשבילי עפר טובעני. הוא וחבריו חשים את החמצה הגדולה של כאב התשובה שבמקומה חשו את כאב המסע. הם לא ישבו להרהר בתשובה אלא סחבו שלוש אלונקות בקצב מטורף, לא טבלו במקווה אלא נטפו זיעה, לא סיימו מסכת, אך סיימו את המסע.

היינו מצפים שתחושת החמצה תרפה את ידם ותחליש את אמונתם, אולם לא כך חשו החיילים, שינקו את מקור אמונתם מבית המדרש, וגם ממסע מפרך זה הם מנסים להפיק מסר חינוכי וערכי.

בשבילנו, בשביל ראש של אותה שנה, הייתה זו ההכנה הטובה ביותר לחג. ההקדמה המתאימה ביותר, הכנה לעשרת ימי תשובה. הייתה זו הזדמנות לתקן מסעות קודמים שבהם התעכבנו, שבהם פתחנו פערים. הייתה זו הזדמנות לתקן רגעים שטעינו. שאולי לא עזרנו מספיק או שאולי לא השקענו די פעמים שלא התאמצנו, כל אחד כפי כוחו. הייתה זו הדרך שלנו להתכונן למחר.

גם בסיפור "שנה חדשה" מתוארים הגעגועים העזים לישיבה. מתוך רצון להציב מטרות חדשות ולהשלים את מה שנשחק והתחספס בשגרת הצבא, המספר חולם להגיע לשם בראש השנה. אלא שמתברר כי שלושה חיילים חייבים להישאר. עורכים הגרלה וכששמו לא מופיע שם הוא נושם לרווחה. לפתע, מהרהר בקול חברו אלעד: "אם הם נשארים שלושה, איך יהיה להם מנין ותקיעת שופר?"

שאלה רטורית זו שנזרקה לחלל מעוררת מהומה נפשית בלב המספר:

אני משתנק. בולע נשימה. כבר ציירתי תמונה של חג בבית המדרש ואני לא מתכוון למחוק אותה ולצייר נוף של בסיס במקומה. אני לא מסור־גל להישאר. אין לי כוחות נפש לזה. אני רוצה לנסוע לשיבה. למלא את המצברים. אני חייב להיות בשיבה, לפחות בימים של החג הזה אני חייב את זה לעצמי. חייב! פשוט חייב!

ואז אלעד חברו נוגע בכתפו ואומר לו: "אתה עשירי... או שאתה נשאר או שהכל מתבטל. אין מישוהו אחר. אתה האחרון." הוא נשאר באוהל בבית הכנסת בתחור־שה של הפסד. צער רב ממלא את לבו:

לא ישיבה. לא בית מדרש מלא, לא לחיצת היד של הרב ופניו המחייכות, השמחות לראות אחרי זמן. לא סער־דות חג ושירים ואווירה שיש רק שם, רק שם, לא כאן, באמצע המדבר.

אך מה כן היה שם באותו אוהל של אחווה ורעות אמיתיים של חברים לוחמים? מתאר מיקי:

עשרה חיילים לבושים מדים ירו־קים ונעליים כבדות עומדים בתפ־לה. איני יודע מה היה שם שעשה את הכול שונה. אני לא מבין ולא מנסה לחקות רגשות, כי אי־אפשר. אבל מרגע שהחזון פתח בקולו, הפ־שוט, הרגיל, הנעים, בתפילת שבת וחג, משהו בפנים השתנה. משהו בפנים הסעיר את הים, והגלים כמו החלו מכים בי. ואני מלח שמנסה להשיט ספינה, גל שגועש וסוער, ים שרוצה להגיע לשם, לחוף שרק מת־רחק ככל שמתקרבים... ראש השנה. מדים ירוקים, אוהל קטן. ובהרהור של רגע דמיינתי כותלי בית מדרש, לחיצת ידיים ומשהו משם הבאתי לכאן. וכאילו לא הפסדתי, להיפך. קשה לי לחשוב, מה היה אם לא הייתי נשאר כאן, בהר קרן, לאותן תפילות ארוכות באוהל צפוף וחם, לאותן סעודות חג בחדר האוכל הזה, לאותה אווירה שניצחה כל זיכרון שהכרתי, לאותם רגעים שאיתם הת־חלתי שנה חדשה.

אחווה זו ואחריות חברתית בולטת גם בסיפור "שבועת השומרים". ביום חמי־שי בערב אחרי שבועיים קשים ומפרכים החיילים מצפים לצאת לשבת. הם דומים לחסידים המצפים למוצא פיו של האדמו"ר כדי לדעת האם מישוהו ייענש ולא יזכה בחופשה המתוקה. הסמל פותח את הפנקס

ושמו של ארז נישא בחלל. הוא אשם שלא שמר על הארגו המחלקתי שנגנב באמצע הלילה. טענתו של ארז שזה קרה כשכנס להעיר את השומר רק הגבירה את כעסו של הסמל. וכאן קורה הדבר הבלתי צפוי. המחבר נעמד בפני המ"מ תוך התעלמות מהסכנה שבדבר, שהרי "אם המ"מ לא יושיט את ידו - זה הסוף שלי".² "אני חושב שאי־אפשר להעניש את ארז. אני אומר בקול רועד. יש לו מיגו"ם... המ"מ אינו מבין מה פירוש המילה, ושיינפלד מנסה להסביר לו את המושג ההלכתי, אולם הוא לא תופס. כאן מתערב חייל אחר בשם צביקה. גם הסברו אינו מובן למפקד. לדיון מצטרף אייל ואף ראובן מגיב:

לגבי חיובי השמירה זה בכלל לא פשוט. יש לחקור האם בכלל כל שומר שפושע מסתלק ממנו שם שומר, ואז הוא מתחייב גם אם בסופו של דבר הנוק קרה באונס, או שאין חובת שמירה, רק חיובי תשלומים אם קרה משהו באשמתך.

המפקדים מתבוננים נבוכים במחלקה המתפלפלת ואינם מבינים איך סוגיה בג־מרא פתאום חיה ונושמת. הקטע מעורר חיוך של הזדהות והערכה לניסיון האמיתי לגונן על החבר שכלל לא ברורה אשמתו. המ"מ יוצא מהכיתה בזעם. ומקלל את הרגע שנתנו לו להיות מ"מ של הביני"שים. ובאירוניה מוסיף המספר:

אולי הוא הולך להתקשר לראש הישיבה, לשאול איך פוסקים בשאלה פשוטה כל כך, שהחיילים הביני"שים שלו סיבכו אותה כדי להציל חבר משבת.

החיים האפורים היום־יומיים גובים מחיר של עייפות כרונית מתמשכת. השמירות המרובות באמצע הלילה והמסעות המפ־כים ללא שינה, מקשים על ההתעוררות.

מה יש לעשות בזמן השמירה? שאלה זו עוברת כחוט השני בסיפורים רבים ("שמ־רה"), כיצד למלא את הזמן הזה? לחשוב, הוא עונה לעצמו. בסיפור, "אלא במקום שליבו", הוא מנסה לחשוב על אותן תמ־נות מ"סדר ערב" בשיבה. הוא שומע את הקולות, את הוויכוחים. משוטט בבית המדרש ומחפש את מקומו בטור השני בשולחן הרביעי מהסוף. הוא חש שגופו ורוחו שם:

2. כפי שאמרה אסתר למרדכי: מגילת אסתר 1, יא.

ואני כל כך כאן. בבית המדרש. כל כך נמצא, מרגיש, אוהב את בית המדרש הזה, אוהב את המקום הזה. מבין כמה יש בין אדם למקום.

בדמיונו הוא ניגש לראש הישיבה כדי לומר לו כמה טוב להיות כאן בשיבה. הוא לוחץ את ידו בלחיצה חזקה ומעודדת. הוא רואה את ספרו של הרב שילת איתו רצה לדבר, לשאול, לספר. אחר כך מחפש את הרב סבתו:³

והנה מבטי לוכד את הרב. אני פונה אליו, שמח. רק בשביל זה היה כדאי להגיע. הוא מביט בי. חיוך ממלא את פניו. עיניו פוגשות בי. שמחה ממלאת אותי. יש לי כל כך הרבה לומר לו. אני מבקש לספר לו על הגעגועים, רוצה לספר על המסע ההוא שבו נזכרתי בשיבה ואהבתי כל כך.

הוא זוכר את העצה שיעץ להם, שלא יעבור יום בלי תורה וברצונו לספר לו, שבאוהל עם דורון בחושך ללא פנס וללא ירח, אמרו את המשניות שזכרו מהלימוד וכן קטע ממשילת ישרים.

לאור מחשבות אלו הוא מבין:

שאיך אדם נמצא אלא במקום שליבו. עוטף את בית המדרש במבט אחרון. כל כך הייתי רוצה להישאר שם עוד מעט, עוד קצת, אבל תיכף יחליפו אותי בשמירה. ופתאום חצי שעה זה מעט כל כך.

אצל הקורא שמכיר את הדמויות כמו הרב שילת והרב סבתו⁴ נוצרת אמפטיה גדולה לדמות הגיבור בסיפורים, שקשור בכל הווייתו לעולם בית המדרש, ניזון מזיכרונות הלימוד, ומעוצמתם הרוחנית והחינוכית של הרבנים הממשיכים לעצב את דמותו אף שרחוק הוא מהם.

מטען הערכים של חבורה ייחודית זו, בא לידי ביטוי בתחושת השליחות שח־שים חיילים אלו בזמן שירותם ("בזמן ששמרת"). השמירות הקשות שגזלות את מירב כוחותיהם מקבלות משמעות שהרי בזמן שאתה שמרת, אחיך בארץ עשו את מלאכתם, חיו את חייהם, שברו כוס מתחת לחופה, ילדו ובנו.

3. על הקשר בין הרב סבתו לתלמידו מיקי שיינפלד ראה: דינה לוי, "רוח האדם על פי בואי הרוח של חיים סבתו", מעמקים, 12, אתר דעת, תש"ס.

4. הרב סבתו הוא גם מחבר הספרים: "אמת מארץ תצמח", "תיאום כוונות", "כעפעפי שחר", "ובואי הרוח".

על-פי אמות מוסר ערכיות, הם שופטים את הסובב אותם וכשהמפקדים מתנהגים בסתירה לרוח זו, האכזבה מהם קשה. הסיפור "ערכים" ממחיש את הניגוד המשועבד בין הטפת המוסר של המפקד להתנהגות ערכית צה"לית לבין אי-יישום בהתנהגותו המעשית:

"למי שלא יודע, לצה"ל יש מערכת ערכים שאותה הוא עיצב ושעל-פיה הוא בנוי". הוא מבקש מחייליו לפרט חלק מהערכים ומציין שיש עשרה. המחבר מתחיל לכתוב: דבקות במטרה, טוהר הנשק, אהבת הארץ, כבוד האדם, רעות. ואז לפתע חייל נתקל בסלע שבדשא ונופל עם נשקו על המפקד:

בלי להסס הוא דוחף את החייל מעל ליו, מסנן קללה נמרצת - כזו שרק מלחשוב עליה אני מסמיך במבוכה - וזה לא נגמר בזה. "אתה דפוק! תסתכל לאן שאתה הולך! עוף מפה! חסר לך שאני אראה אותך עוד פעם ליד. אתה תצטער על היום שנוול" דת".

אני קובר את פני בדף. רשימת הערכים מחכה לכתב ידי. מניח בו ומניח את העט בצד.

הסיפורים נכתבים בכנות רבה וגם חוויות של בושה וכלימה מתוארות בכנות רבה. ההתנהגות הבלתי הולמת של החיילים הדתיים מהם ציפו להתנהגות מוסרית חושפת את תחושת הכלימה של המספר. הסיפור "מסדר בושה" מתאר את המסדר לפני השחרור, כשהסמל מבקש לפתוח את התיקים. מרגע זה אצל המספר האירוע ההיסטורי המכונן של אנשי יוסף הרודפים אחר האחים מציף את תודעתו, ופסוקים אלו שזורים בתיאור העלילה העכשווית.

הסמל החל לפתוח את התיקים שמהם נושרים טליתות, תפילין, מגבות וציוד אישי. לפני שאני ממשיך הוא אמר, מי שיש לו ציוד צבאי שיוציא. דממה נשתררה, כולם שתקו. ואז בצעד מהוסס ניגש הראשון והוציא קופסת כדורים חומה. השני הוציא כובע ואחריו שלישי, רביעי, חמישי ושישי ושיביעי. תחורה של בושה וכלימה פילחה את האוויר:

הבושה לפתה אותי ולא שחררה. הרגשתי חסר אונים... לא לכולם היה ציוד שלא שלהם, אבל זה לא משנה. אנחנו קבוצה, חברה אחת. מספיק שאחד נכשל, והבושה האיומה. מספיק דבר אחד בתיק של אחד.

...את הבושה הזאת לא שוכחים מהר. אולי אף פעם לא. ובכל פעם כשקוראים בפרשת "מקץ" זה חוזר על עצמו. "ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נצטדק האלוקים מצא את עוון עבדיך".⁵

מיקי, כפי שנקרא בצבא, אינו מהסס לתאר ביקורת עצמית על יחסו המתנשא כפי שהוטחה בפניו בסיפור "גאוות יחי" דה". שני חיילים ממחלקת ההסברה הגיעו לאוהל כדי לשאול, האם יש להם תלונות על האימוץ או על הקורס שעוברים. מיקי מגלה אדישות, שותק וכולם את סלידתו מהג'ובניקים:

אני מפנה מבט הצידה, סתם, מסתכל על האוהלים. משהו בפנים מרתח אותי... ג'ובניקים שהגיעו מהמשרד הממוזג שלהם, מדברים במושגים שהם לא מבינים, משחקים אותה המלאכים שלנו, שישנו את פני השירות הצבאי הקשה... אני בזה. שבוי בבושת הגאוה שלי.

ואז רגע לפני שעוזבים אותם הג'ובניקים, אחד מהם מסתובב אל מיקי ואומר לו:

הייתי בדיוק כמוך, זלזלתי בג'ובניקים. חשבתי שאני, הקרבי, נותן את הנשמה שלו בצבא, והם כל היום כמו עציצים מקשטים איזה משרד. קמים בעשר ובבית כבר בארבע. חשבתי בדיוק כמוך עד שנפצתי וירד לי הפרופיל... לכן אני לא מאשים אותך על הזלזול שלך, כי הייתי בדיוק כמוך, אז אני מכיר ומבין את ההרגשה. אבל אחר כך, כשהפכתי לג'ובניק וראיתי שגם הם עושים עבודה חשובה שיניתי את דעתי. אולי הם מזיעים פחות - יעזור לך אם אני אזיע!... אני לא נותן למדינה פחות ממך... ואני שהייתי שם וכאן, יכול להגיד לך שאין לך שום סיבה לזלזל. אכפת לי ממך, מהזעם והתסכול שאתם מצטברים אצלך והגאוה המיותרת הזאת.

נושא הזמן הופך ללייט מוטיב השזור לאורכם של הסיפורים והוא זוכה לעיצוב מטפורי. בסיפור "כמעט", הזמן מעוצב במטפורות ייחודיות כמו: "מיתרי הזמן" וכן, "זיקית הזמן":

זיקית הזמן משתרכת לאיטה, מטפסת על עץ החיים, מחליפה צבעיה. השנים חולפות במהירות, הדקות הן שחולפות לאיטן.

5. בראשית, מז, טז.

גם העייפות הכרונית היא מוטיב מרכזי בסיפורים. ב"שמירה", העייפות היא מצב, שלא ניתן להסבר:

מוזר, אם אסביר למישהו מהי העייפות הזאת, הוא לא יבין. כי כשאספר לו הוא יהיה ערני ולא יחוש עד כמה היא יכולה להיות ממשית. ולספר למישהו עייף? הוא לא יבין גם אם יש בו היכולת. אז אני כאן, לבד, מנסה לעורר משהו ממנה, משהו ממני.

קרן אור חמה, זוהרת מעודדת ומלטפת ברגעי משבר וגעגוע, היא קרן האור של בית ההורים. עצם החשיבה עליהם, על השבת בבית, על מטעמי אימא, על השיחות עמה ועם האב נוסכות בו תקווה וטעם לעמל המפרך של חיי הצבא. ניכר שזהו בית חם ותומך המיילח לצלצולים של הבן בצבא ומקווה שטוב לו שם.

בסיפור "כמעט", מקיים המספר שיחת טלפון עם אימו בשני משלבי קולות. המשלב הראשון מבטא את הרגשות האמיתיים. לא טוב לו, "סתם, דפקו אותי... הסתבכתי עם איזה מפקד שחושב את עצמו. הרס לי את מצב הרוח". אך בעצם הוא אומר לה במשלב השני, "תאמיני לי, אימא, ממש בסדר, לא עובדים קשה. אין מה לדאוג". בסיום השיחה במשלב הראשון המתאר את מצבו האמיתי האם מנגבת את דמעותיה, כשהיא חשה את הקושי של בנה הנמצא בצבא. ואילו במשלב השני בו מטיח הכותב את מצבו, כדי לא להדאיג את אימו ומספר לה שהכל בסדר ולא חסר לו דבר. בסיום שיחתה עמו, שמחה ממלאת את לבו היא מחייכת, כי מצבו של בנה טוב. מוטיב זה מקבל משמעות מיוחדת בסיפור "בא מלבנון".

אף הסיפור "בא מלבנון" נכתב בגוף ראשון והמספר הוא "מספר עד". הוא מתאר את מלחמת לבנון השנייה מנקודת מבטו כחייל מילואים שעבר כפרת דרך מאותן חוויות של טירונות עם חבריו מההסדר בספרו הראשון בכל מקום שהם. הוא מקבל את צו המילואים בשבת ומה שמטריד אותו הוא פנייה לרב בשאלה, מה מותר לו לקחת איתו בשבת. כשנפרד מהוריו, הם מנסים להתאפק, אך הדמעות נקוות בעיניהם. זהו רגע טעון ברגשות:

6. הספר "בכל מקום שהם" יצא בהוצאה נפרדת ורק לאחר מלחמת לבנון השנייה אוחדו שניהם לספר אחד.

"אני יודע, חיילים נהרגים שם, ייתכן שזה מבט אחרון. הרגשתי עוד רגע ואבכה גם אני. השתדלתי לחנוק את המחשבה, נשקתי להם לשלום, הסתובבתי מהר והלכתי". (14)

הפעם הוא הולך למלחמה אמיתית ואינו שוכח לקחת עמו את מסכת סוטה, כדברי רבו, הרב סבתו, שלא יעבור יום ללא לימוד תורה. הוא ממחר לאוטובוס שם הוא פוגש את יואב חברו ואחר כך את שאר חברי הפלוגה עמם הוא משרת זה עשר שנים, וכך נוצרה מפעם לפעם גברה הידידות והקרבה ביניהם.

האוטובוס מביא אותם לאליקים שם הם אמורים להתאמן, אך כבר שם מתברר שאיש עדיין לא אמר להם מה תפקיד הג'וד. האוטובוס ממלא תפקיד חשוב בסיפור. הוא כלי תחבורה נוח ויעיל להעביר ממקום למקום, ובכך, הוא מתקשר בתודעתנו, לתרומתו ולתרומת נהגיו במלחמות ישראל החל ממלחמת העצמאות.⁷

בין מטווח למטווח הוא מתקשר לרב סבתו, שאת דמותו הנערצת פגשנו בקובץ הסיפורים, כדי לבקש את ברכתו:

"אני נרגש לדבר עמו. נוצר את מילותיו בליבי, מקשיב לעצתו". (24) כעת ברגעי אמת הוא חש שברכת הרב תקרין עליו כוח רוחני וגופני כאחד, שיסייע לו להינצל במלחמה.

אחד המוטיבים הבולטים בסיפורו של מיקי שיינפלד הוא, אי-סדר ובסלנג "בל-גאן" גדול ששרר שם. חסר בציוד כמו נשק, קיטבג ואף שכפ"צ חסר. עליו לחתום על R.P.G. למרות שבחיינו לא ירה בכלי זה. התגובה לדבריו הייתה:

"לא משנה. תחתום. יהיה בסדר". תס-מונת ה"יהיה בסדר" אפיינה את מהלכי המלחמה, שזכו לקיתונות של ביקורות בוועדות חקירה שונות.

החיילים שמים לב לחוסר הארגון במלחמה, והם שואלים כל הזמן שאלות. השאלות הופכות לשאלות רטוריות, שאיש אינו משיב להם:

למה תוכניות משתנות כל הזמן?
למה דובר על דיבין ואז שינוי
למארג' עיון, ולבסוף אל-חיאם
ופתאום פנינו מועדות לאל-קליאה?
מה קרה שהלכנו לגדר במטולה,

7. ראה: דינה לוי, "האוטובוס כסמל להוויית חיים ישראלית בפרוזה ובשירה", אתר דעת, התשס"ה, 2005.

חיכינו שעתיים מול השער ובסוף שבנו לישון בתיאטרון גדות! ומה אירע בדיוק בלילה הראשון שבאנו וחזרנו ושוב הוקפצנו? מדוע אי-הסדר הנורא, המטלטל את הנפש בין יציאה לחזרה, בין חזרה לשקט, בין ודאות לאי-ודאות, שלעיתים מאיימת אף יותר מודאות קשה? למה לא היו הציודים מוכנים בימ"חיים? (37)

השאלות הרטוריות נמשכות לאורך כל הסיפור. "למה שולחים את האל-חיאם הזה לפני ששולחים אותנו?" (71)

או: "אני רוצה לדעת למה הייתי צריך לצאת למשימה עם נעליים שתי מידות מעל מה שאני צריך". (72)

"למה נכנסנו עד שם ויצאנו יום אחרי? כדי לסמן וי. כדי לומר שצה"ל היה שוב במארג' עיון. משחקים בחיים שלנו, מחלי-פים משימות כמו גרביים. הכל מתנהל כאן קטוע ומגמגם". (75) הם מסכמים באכזבה ובייאוש.

הפחד הוא אויבו של החייל והסיפור מנסה להתמודד עם רגש טבעי זה שעי-לול לשחק את הלוחם. ומיהו הפחד? הוא שואל ותשובתו היא בדרך תיאור ספרותי מטפורי.

נשיא התחושות. אולי רודן אכזר שבתחבולה השתלט על בירת הרגש. מתקדם לאיטו מבלי שאיש יחוש בו, מטפס על חומה, הוצה מסדרר-נות מאובטחים היטב עד שקובע את דגלו בצריח הארמון, מדיח את קר-דמיו להנהגת הנפש. שוב אני שואל, מהו הפחד?

וכעת תשובותיו יתארו את השפעתו של הפחד על הגוף ועל הנשמה. "יד קפוצה, נקישת לב, עיניים מנחשות רע". (48) הפחד מדומה לפושע המתכנן היטב ללכוד בני ערובה, לכלוא אותם במקלט רגשות ולכפות את ידיהם מאחורי כיסא, לשים מטפחת בפייהם ולעצום את עיניהם. הפחד "זורם כעירי בוורידי התחושות, מחלחל בך, מתארגן בסמוי מן העין ורק כאשר הוא מצויד היטב, מחומש כהוגן, הוא קם עליך פתע וקובע: אתה מפחד". (שם)

הטיפול בבעיית הפחד אינו מרפה ופ-עמיים מעיד המספר פגש גם אותו באותם ימים.

ומה עושים כנגדו? התשובה ניתנת בצורת שיר:

מבינים שהוא הגיוני

ועם הגיונו - חובת מיגורו.

הוא משתמש בשורשים דומים. "יגר"

הוא פחד, ומגר הוא השמדה כלומר, את הפחד יש למגר ולהשתיק. הוא יודע שאין איסור לפחד, אסור לתת לו מקום להתנחל, ועל כן החליט לא לעשות מהפחד נושא לשיחה המונית (50). ניתן לשתף את החבר בתחושה זו אך לא להציף בה את החדר. דרך נוספת היא, לא לחשוב מחשבות על בני ביתו. אף תפילה, כריכת תפילין ודיון בהסברו של הרב בעין אי"ה הם דרך להתחזקות מפני אותו רודן.

חברו קיקו סיפר, שעיון בספרי ההיס-טוריה החדיר בו את תחושת הגאווה, שהוא עשוי להיות אחראי לגורל עמו ושזו זכות להגן על עמו, שלא ישלטו בו אחרים כפי שקרה בכל הדורות.

תחושות הפחד מהפצמ"רים ומהכני-סה ללבנון עומדת בניגוד משועו לתיאורי הנוף בלבנון. היכולת של המספר לתאר את יופייה של לבנון, את גבעולי החמניות שטרם הבשילו ואשר מזכירות לו את הח-מניות בבית הספר היסודי, מעידה על רגי-שות נפשית, על אהבת הטבע והאדם. המ-ספר החייל הוא בבחינת מטונימיה לחיילי צה"ל שלא תאוות נקם והרג מכילה את נפשם. ההליכה בחלקות האדמה הלבנוניות מפגישות את החיילים עם גידולי האויב, עגבניות למשל.

הירח אף הוא זוכה לתיאור מפורט, שכן הוא כפנס אדיר שמלווה אותם ל-לות ארוכים:

"העננים בולעים את הירח והוא מנסה לחמוק מהם כתינוק האוחז בכדור וזה נשמט ממנו עד שהתינוק מזדחל אליו שוב". (44) ברחובות קליאה הוא נהנה מבתי הכפר היפים שם לב למרפסת שבו-רה, לחוטי כביסה רפויים. והוא תמה "מה קרה כאן לאנשים שבתיהם חסרים?" (50) היכן עוד נמצא חייל שכזה החושב על אויביו כבשר ודם?

בכניסתם ללבנון עמד מולם עמוד חשמל ענקי שגופו הוטה כנראה בגלל ההפגזות וכאילו קד לפנייהם. ידי המתכת שמהם נמשכו החוטים כמו פרושים לש-לום, והם כמלצר מזמינים אותם להיכנס פנימה. נדמה למספר שאין כאן מקריות. (42) תמונה זו שוב חוזרת בכניסתו הנוספת ללבנון (82) והפעם אף כי הדרך מוכרת, פחד חדש מבקר אותו.

אחד המוטיבים הבולטים בסיפור הוא בית ההורים וההתלבטויות מה לספר להם.

מוטיב זה, בלט גם בקובץ הסיפורים אולם בסיפור "בא מלבנון" הקשר עמם בסיטואציה המלחמתית הוא משמעותי לכן הלוחם ולהם כהורים, הדואגים ומתפללים לשלומם. זוהי מלחמה אמיתית ולא טי־רונות.

האם לספר שנכנס ללבנון, ואם לא יספר, כיצד יתקן את אי-יכולתו להתקשר אליהם. שיחת הטלפון הבאה עם אימו ח־שפת את רגישותו ואת רוך הלב כלפיה:

הלו אימא, קול דואג, דרוך לש־ מוע מה אומר. "אני לא אוכל לדבר אתכם בימים הקרובים", אני אומר, וחש כיצד המילים האחר־נות נבלעות בגרוני. אני עוצר לרגע ומתאפק, מוסיף הסבר, שספק אם בכוחו לשכנע. קולה של אימא נחלש. נעצב. האם רעד קולי לרגע? האם הרגישה ברעידתו? "אל תדאגו. אני מאה אחוז. המצב רוח טוב. אני מ־גיש מצוין". אני מכריח את עצמי להישמע ניינו. "תשמור על עצמך". מה היה ספוג שם בקולה? כמה יש לנו לומר זה לזו. כמה אסור לומר עכשיו. (27-28)

כשנמצא כבר בלבנון בין זמן לזמן למד משניות עם חברו שריאל ומבין דפיו מצא דף מקופל ובו אותיותיה המוכרות של אימו. היה זה מכתב שכתבה לו אימו לפני כמה שנים. כמה שמח לקרוא את מילותיה:

לאט קראתי אותן, והמילים מכות על ליבי. כמעט לא עמדתי בפרך תחושו־תי. הנה היא אומרת לי, כאן במארג' עיון, מילים היוצאות מלב של אם, מילים מלאות אהבה וקרבה. עצמתי את עיני, כמעט בכיתי. לגלג הבורא שאביא לכאן דווקא את הספרון הזה, מבלי שאזכור מה מונח בו, וכך את־ברך במילותיה של אימא, בליבם של ימים לא קלים. (53)

השבת מתקרבת ושוב הוא נזכר בבית הוריו. הוא מדמיין מה מעשיהם רואה את אימו רוכנת מעל ספר תהילים ועי־ניה אדומות ואביו יושב מכונס גם הוא. האם קבלו את ההודעות לפלאפון ששלח עם עידן הסמל?

כשיחזור מהמלחמה יגלה שאימו נסעה ביום חמישי לקבר רחל שמאנה להינחם על בניה עד שישבו לגבולם. כמו כן חלקו את פרקי ספר תהילים בין בני המשפחה.

אני חושב עליהם עכשיו, בערב שבת, בחצר המחנה. עכשיו מותר – למרות

הציווי להסירם מהלב – עכשיו מותר כי יש בשבת הגנה, נשמה יתירה, שיש בה כדי להכיל יותר מבשעות אחרות. (60)

ואז כשהוא שמצליח להתקשר אליהם, הוא שומע במילותיה של האם את כל המתח והדאגה מתפוגגים. כל המשפחה מתקב־צת לשמוע את קולו. הוא מספר שהכל בסדר:

"היינו בפנים אבל אני מרגיש מצוין, וזהו, מעכשיו יש רק משימות קטנות. לא חוזרים פנימה", אני משקר. העי־קר שממשיך לדבר אתם, רק שהקול יישמע, שהשיחה לא תקטע... "יופי, מיקי, כמה טוב לשמוע אותך, איזה יופי". (69)

בקובץ הסיפורים מוטיב הזמן נע בין משמרת למשמרת בתוך גבולות הארץ הרי "בא מלבנון" כאן הזמן נמדד במספר הימים של שהייה במדינת האויב. "כמה רחוק פתאום נראה לי השבוע שעבר עלינו. כאילו תקופות ארוכות חלפו מאז, ואל כל יום התקבצו זמנים ארוכים". (61) ההי־רקות למלחמה ללא הכנות משפיעה על מחשבותיו:

לפתע הזמן מקבל משמעות אחרת, והמטפורה "חרכי חיי" מציינת שכעת בעקבות המלחמה המבט על היום-יום משתנה.

חשבתי על חיי, כיצד ברגע הכול משתנה וידי האויב שולפות אותך משגרת יומך ומניחות אותך בארץ רחוקה... ומבין חרכי הקומה אני משקיף על החצר החשוכה, מבין ירכי חיי מביט אל מעשים של יום-יום שפתאום מקבלים משקל שונה ומחשבה אחרת. תכולת הזמן הרגיל מתפוררת, ומאוסף החלקיקים רק מעט נשאב אלי. והכול לרגע זמני. המשמ־עותי מקבל מימד של נצח והמחשבות מגלפות בי שכבה. (54)

"הזמן הוא לטובתנו", (77) והם מקווים שלא כדאי יהיה שוב להכניסם ללבנון.

המספר חש שהזמן מגלף בו. הוא משתמש בדימוי לזקן שיושב על דרגש על שפת המדרכה והוא מגלף בסכין דמות. אך בניגוד לאותו זקן, המספר ניצב מול "הזמן הנדיב" וממאן לקבל מתנת חינם. מי שה־תחנך בישיבה וגדל בבית של הורים שומרי תורה ומצוות הטמיע בנשמתו את חשיבות הזמן וניצולו עד תום ועל כן:

כמו אותה להקה גם אני רוצה לחוש שכאשר אאסוף את מטבעות הזמן

בסוף היום, אחוש שהן ראיות לי ושעמלתי בשכרי. (78)

ושוב מופיעה מטפורה ייחודית. הזמן, הוא אומן מיומן שמתבונן בו, כרומז שאינו זקוק לעזרתו, שכן הוא יודע שהמספר הוא כילדה, שהבלון עף מידה בגלל התרגשותה והתעופף באוויר כשהיא מלווה אותו במבט מאוחר.

סיום הסיפור מעלה שאלות פילוסופיות ערכיות בליבו של החייל שיינפלד. עקבנו אחרי חוויותיו בטרונות, בחלומותיו על הישיבה על הלימוד ועל פיתוח אישיות ערכית ומוסרית וכעת במהלך המלחמה הנוראה צריך היה לסחוט מעומק נשמתו את כל כוחות הנפש שנטבעו בנפשו בכל שנות לימודיו כדי למלא את השליחות הלאומית.

הרהורים אלו הם מעין תשקיף כן לפ־רופיל של אישיות החייל שהצטייר במהלך המלחמה הנוראה והמפחידה.

הוא יודע שכל אחד מחבריו יחזור לעי־סוקיו, שיפוני ישוב לעסקי זרעים, בנימין יחזור ללימודיו, איתמר ללימודי תורה והדרכה בקצרין :

גם אני אשוב לענייני. האם באמת השתנה עולמי והעיקר והטפל התחלקו ביניהם מחדש? האם אותם דברים שקבלתי על עצמי יחרטו בי שינוי? כלום יימצאו מקום כל אותן תחושות שגילינו, כל אותן מילים שאמרנו, כל אותם רגעים שנצחנו בלבנו, שם בעומק האויב?... האם נכון לצפות מהחיים שיאמצו את השינוי? כלום לא היו אלו הפחד, הסכנה, האפשרות הרעה, שהביאו אותי אל קצה תחושותיי, מולידים אהבה וקרבה, ומרגע שאשוב אל חיי האחרים, הם יתמוססו וישקעו אל מקומם הראשון. האמיתי? (עמ' 87)

התמונה האחרונה בסיפור מתארת את החיילים מנקים את התיאטרון של קיבוץ גדות שם שהו כשחזרו מלבנון. אף שכ־לם רוצים לחזור הביתה יש להשיב את התיאטרון לצורתו המקורית. שש פעמים חוזרת המילה תיאטרון והמילה אור נש־נית ארבע פעמים. חזרתן של מילים אלו חושפות את הסמליות שבמצב האומה הישראלית. החזרת התיאטרון למצבו הראשוני היא סמל לשיקום וליכולתו של העם היהודי להתעודד ולקום בבוקר עם שיר חדש ועם אור של תקווה לימי שלום ושלווה.

לא ברור לאור ההערה על הוצאת "בכל מקום שהם" כספר ראשון בהתחלה, הדברים ברורים יותר. הסברתי זאת בהערות שוליים.

ניתן לראות בשני בקובץ הסיפורים הראשון וכן בסיפור המלחמה את גיבוש אישיותו של בן ישיבת ההסדר בתקופת הטירונוט ועשר שנים לאחר מכן בהיקרא למלחמה.

עולמו הרוחני ספוג באמונה ובקשר הדוק עם רבותיו וכן באהבת המשפחה התומכת בו ודואגת לשלומו. החשש לש" לומס ולחרדתם לו מלווה אותו במלחמת לבנון השנייה. הלשון שזורת בתוכה תש" תיות מכל רובדי התרבות היהודית החל מהתנ"ך, מאמרות חז"ל ופלפוליהם בג" מרא ועד לסיפור החסידי. תשתיות אלו אינן סממן ספרותי בלבד אלא הן באר מים חיים, שהמציאות העכשווית במדינת ישראל שואבת ממנה חוסן אמוני וערכים של אהבת הארץ עם הנחישות לנחול את נחלת אבות. ("זמן שאול")

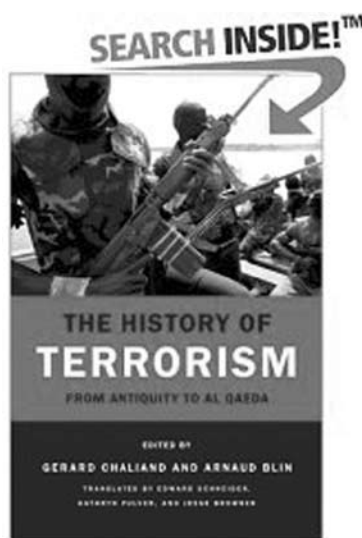
כתיבתו הקולחת העניינית והכנה של שיינפלד, משרה על הקורא אמפטיה ואמינות.

הספר ראוי ללמידה בשיעורי ספרות בבית הספר התיכוניים.

תולדות הטרור מן העת העתיקה עד אל-קאעידה

רפאל ישראלי
על הספר:

The History of Terrorism:
From Antiquity to al-Qaeda
Gerard Chaliand and Arnaud Blin
(eds.), Berkeley and Los Angeles:
University of California Press, 2007,
434 pp

ספר זה, שפורסם בעיתוי נכון, עוסק בטרור העולמי, מארת זמננו, ולמרות היעדר עמוד שדרה נושאי אחד, בהיותו בנוי במתכונת של אסופה בת 17 מאמרים נפרדים, הוא מהווה תרומה ברוכה ורבת חשיבות בתחומו בשל סגור-לותיו המעולות המייחדות אותו מאסופות אחרות:

1. הספר מטפל בטרור כתופעה היסטורית עולמית שצמחה בקרב אומות ותרבויות רבות מן העת העתיקה עד ימינו.
2. עורכי הספר, שליאן (Chaliand) ובלין (Blin), מלומדים מפורסמים בתחום זה, כתבו בעצמם כחצי מן המאמרים ובכך הם מתעלים מעל לרמה של עורכים רגילים של ספרים מסוג זה המסתפקים

תכופות בעריכה טכנית, ומרכיבים ספר מפרוטוקולים של כנסים. עורכיו המנוסים של ספר זה מפגינים מעורבות עמוקה בתכנון, בכתיבה ובבחירת הכותבים האחרים. בכך הם מאפשרים לכידות יוצאת מן הכלל וכיסוי הנושא מהיבטים רבים ומגוונים.

3. זו הפעם הראשונה, למיטב ידיעתי, שמוצג בפנינו סיפור המאופיין בהמשכיות ובהמחשות ותובנות רבות ובלתי צפויים.

עם זאת, אף שהתחום הוא נרחב וההשקפות אודות תופעת ה"טרור" על פני הזמן והמרחב משתנות משמעותית מכותב למד שנהו, ולמרות הדרמה המרתקת העולה מתיאוריהם של שני כותבים מוכשרים אלה ושל הכותבים האחרים המשתתפים בספר, בשעה שהם חולפים על פני מאות שנים וחוצים תרבויות, אי-אפשר שלא להזכיר את השוני באיכויות של הפרקים השונים, מאיכות עקבית ומעולה באמת בפרקים שנכתבו על ידי העורכים עצמם, עד למחשבות העמומות יותר והמקוריות פחות במאמריהם של האחרים. לפיכך, היא זה בלתי הוגן להתייחס לכולם בהכללה או לכלול אותם ביחד. להפך, בגלל קוצר היריעה, אי-אפשר להיכנס לניתוח מפורט של כל פרק בנפרד, אף שראוי היה לעשות זאת. ננסה אפוא את "שביל הזהב" בין שתי הגישות.

סוגיה אחת הבולטת בהיעדרה בספר רחב יריעה זה, היא הגדרה ברורה, או אף מוחלטת של "טרוריסם". הספר מתכוון לספר לנו את תולדות הטרוריסם אך אינו מגלה לנו מהו. הגדרת המושג היא הכרחית, מכיוון שבישראל העתיקה ואף במשך השלטון האיסמעילי במזרח התיכון בימי הביניים, ההיזקקות למה שאנו מבינים כיום כפעולות טרור, והגדרתן כפעולות כאלה, הייתה מנוגדת לחלוטין להגדרות בימינו, ובשעה שאנו עוסקים בטרור בשיאה של המהפכה הצרפתית הפער לעור מתפישתנו העכשווית של הטרור מתרחב עוד יותר. למשל, בעוד שהפרק של מרארי (Merari) מגדיר טרוריסם כאסטרטגיה של התקוממות, קשה מאד לכפות הגדרה צרה זו על פעולות האלימות של העת העתיקה הנכללות בספר זה, ולא כל שכן על הטרור של רובספייר. לדוגמה, אף בדמיון הפרוע